

ЗАЦІКАВЛЕННЯ УЧНІВ ХУДОЖНІМ ТВОРОМ ЯК ОСНОВА ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

О.А. Слижук

Україна, м. Запоріжжя, Запорізький національний університет

Проблема читання дітьми художніх творів хвилює сьогодні не тільки вчителів-словесників, але й бібліотекарів, батьків, психологів. Від уміння й бажання читати залежить загальний розвиток дитини, її успішність у шкільному навчанні й у дорослому житті.

Хоч проблема ця не нова й доволі детально вивчена науковцями, але пошук практичних шляхів її вирішення вимагає постійної уваги від вчителів та методистів.

Мета дослідження – окреслення найбільш ефективних принципів залучення учнів до читання, мотивації ознайомлення з художніми творами як культурно-мистецькими явищами.

Питання ефективної організації читання цікавили вчених вже з часу зародження методики викладання літератури як науки. Цінні й на сьогодні поради знаходимо у працях Ц.П. Балталона «Виховне читання» (1908) та «Хрестоматична система й нові методи» (1912).

У них ідеться про проблему сприйняття дитиною великих, складних творів, написаних аж ніяк не для дітей. Нездатність дитини зрозуміти такі тексти може, на його думку, не зацікавити учнів читанням, а тільки відвернути читача-початківця від літератури. Але як бути? Треба ж і розвивати дитячий інтелект, прищеплювати йому любов до пізнання складного, раніше невідомого.

Рішення Ц. П. Балталон бачив у поступовому знайомстві дітей зі складним, у пошуку таких творів великих авторів, які будуть доступні розумінню школяра. Зрозумівши доступні їм твори, учні вже у старшому шкільному віці відчують потребу ознайомитися з більш складними роботами раніше вивчених письменників.

Широта бачення Ц.П.Балталоном цієї проблеми яскраво проявляється у загостренні уваги на таких проблемах, як значення особистості вчителя й учня в системі викладання, роль сімейного читання у вихованні дитини, що дозволяє нам, нинішнім читачам, вийти і на ряд інших, більш сучасних проблем.

При цьому важливо і те, на що також Балталон вказує – дотримання безперервності читання. Далеко не завжди слід переривати живий текст якимись

поясненнями, анатомувати його. Тільки так і можна досягнути живої реакції дітей, яка обов'язково змусить їх або щось сказати, або щось написати. І буває, вони пишуть дуже цікаві речі.

У початковій школі основний акцент робиться на техніку читання. І це важливо, бо якщо учень читає менше 100 слів за хвилину, закінчуючи 9 -й клас, то як він зможе взагалі впоратися з тим обсягом інформації, який його очікує? З іншого боку, ця гонитва за кількістю слів іноді вбиває зміст. Тут складно знайти якусь рівновагу. Напевно, жодна програма не в силах її визначити. Тому все залежить від особистості учня і від особистості вчителя.

Проблема залучення до читання, формування читацьких навичок цікавить багатьох дидактів та методистів ХХ-ХХІ ст. (Н.Волошина, С.Гуревич, О.Ісаєва, Л.Мірошніченко, Н.Миропольська, Н.Молдавська, Т.Пахомова, А.Сафонова та ін.).

У сучасній методичній науці питання виховання читацької культури, організації читацької діяльності старшокласників розглядається переважно в процесі позакласного читання (Н.Волошина, Є.Вокальчук, Є.Пасічник), тоді як на кожному уроці осягнення й аналізу художнього твору важливо організувати діалог з автором, який сприяє формуванню потреби прочитати його. Як і в методиці ХІХ ст. простежується тенденція до розмежування «цікавого домашнього читання та нецікавого класного».

Одне з основних завдань сучасної літературної освіти – зацікавлення учнів художнім твором як явищем мистецтва слова, специфічним «інструментом» пізнання світу і себе в ньому – прищеплення і стійкого утримання бажання читати []. Відповідно до нього у нові шкільні програми з української та світової літератур уведені твори сучасних дитячих письменників, які сприятимуть зближенню класного та позакласного читання, повернуть спілкування з книгою до ряду улюблених занять сучасного школяра.

З української літератури в 5 класі вивчається повість-казка Г.Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», на уроці з позакласного читання – повість М.Пригари «Михайлик – джура козацький». У 6 класі раніше не вивчалася повість О.Іваненко про початок книгодрукування «Друкар книжок небачених», новою у програмі цього класу є повість Л.Ворониної «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку №9». У 7 класі школярі мають ознайомитися із першою повістю із цілої серії книжок М.Павленко «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських», повістю про пригоди українського силача «Неймовірні пригоди Івана Сили» О.Гавроша. У 8 класі вивчатиметься повість Н.Бічуї «Шпага Славка Беркути», фантастична повість

О.Бердника «Хто зважиться – вогняним наречеться», гумористична повість В.Чемериса «Вітька + Галя, або повість про перше кохання». Це саме ті твори, які доступні віковим особливостям сучасних учнів, порушують проблеми, які хвилюють підлітків.

У програмі зі світової літератури для 5-9 класів реалізовано цілісний підхід до вивчення художніх творів, який відповідає специфіці художньої літератури як виду мистецтва. До програми кожного класу введено невеликий обсяг художніх текстів (відповідно до вікових особливостей учнів), які школярі мають прочитати повністю, маючи змогу осягнути їх як неподільну художню цілість. Художній твір, прочитаний у повному обсязі (повільно, уважно, творчо), дає можливість отримати цілісне естетичне та емоційне враження, спонукати роботу думки й уяви, сформувати вміння й навички читацької культури.

Вивчення літератури в кожному класі завершує спеціальний розділ «Сучасна література», в якому представлені твори різних жанрів, популярні в різних країнах і пов'язані з проблемами сучасної молоді, тенденціями розвитку сучасного літературного процесу і культури загалом. Позитивним є й те, що з пропонованого програмою переліку творів учителям пропонується обрати 1-2 на його вибір з огляду на особливості класу та індивідуальні інтереси кожного учня. У 5 класі сучасні дитячі твори в програмі зібрані під рубрикою «У колі добрих героїв», до якої входять: Роальд Дал «Чарлі і шоколадна фабрика». Цікаві пригоди хлопчика Чарлі та його друзів на казковій шоколадній фабриці містера Вонкі; Туве Янсон. «Комета прилітає», «Капелюх чарівника», «Зима-чарівниця» (1 за вибором). Чарівність художнього світу твору. Його персонажі, втілення в них ідей доброти, щирості, сімейних цінностей; Пауль Маар. «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу». Яскравість художнього світу твору. Оптимістичний образ Суботика, його віра в силу думки й фантазії. Реальне і фантастичне у творі. Елементи фольклору (казки) та їх значення для розкриття головної ідеї – реалізації мрій, бажань і прагнень особистості.

Відповідно до вікового зростання сучасні твори у програмі зі світової літератури для 6 класу об'єднані темою «Зростання і взаємини зі світом»: Астрід Анна Емілія Ліндгрєн. «Брати Лев'яче серце», «Мію, мій Мію» (1 за вибором). Основні відомості про життя і творчість письменниці, популярність її творів у різних країнах. Моральні цінності у творах А. Ліндгрєн. Образи головних героїв. Перемога добра над злом; Міхаель Андреас Гельмут Енде. «Джим Гудзик і машиніст Лукас». Фантастична країна Усландія та її мешканці (король, Лукас, пан Ермель, пані Ваас). Моральні цінності, що утверджуються у творі (дружба, кохання, сім'я, повага до інших, любов до

батьківщини); Крістіне Нестлінгер. «Конрад, або Дитина з бляшанки». Незвичайність образу Конрада, риси його характеру. Конрад і його становлення у світі.

Семикласники знайомитимуться із сучасною літературою, вибираючи з поміж таких творів: Айзек Азімов. «Фах». Роздуми про майбутнє людини і людства. Образ Джорджа Плейтена. Проблема духовної реалізації людини. Розуміння сутності культури й освіти, призначення людини в сучасному світі. Утвердження сили людського інтелекту, самостійності мислення, творчої уяви, моральних цінностей; Діана Вінн Джонс. «Мандрівний замок Хаула». Поєднання елементів казки і детективу у творі. Образ Софі, світ її мрій, бажань, жахів. Значення художнього прийому чаклунства у творі; Корнелія Функе. «Чорнильне серце». Тема «оживлення» книги у творі. Образ Мегі – дівчинки, котра любить читати. Її пригоди й духовне випробування. Поєднання уявного і реального світів.

Розширення кола сучасної літератури в програмі відбувається поступово: від нескладних творів казкового, пригодницького, фантастичного змісту до творів більш складних і за своїм обсягом, і за жанрово-стильовими особливостями, і за проблематикою (моральною, загальнокультурною, історичною, суспільно значущою тощо). Сучасна література має підготувати учнів до входження в сучасний світ, допомогти інтегруватися в соціокультурне середовище, знаходити спільну мову з однолітками різних країн і народів.

У 8 класі твори представлені під рубрикою «У пошуках себе і високого польоту»: Річард Бах. «Чайка Джонатан Лівінгстон». Сюжет твору Р. Баха як філософська метафора людського буття. Алгоритмічні образи повісті. Втілення прагнення до високої мети в образі чайки Джонатана. Художній конфлікт і можливість його подолання. Ознаки притчі у творі; Космовська Барбара. «Буба», «Буба: мертвий сезон» (1 за вибором). Художній світ Б. Космовської. Батьки – діти, діди – онуки. Ідея поваги й любові до людини. Сімейні цінності у творі; Марина Аромштам. «Коли відпочивають янголи». Учителька (Марсем) та її учні: два погляди на один світ. Моральні проблеми (сімейні драми, перше кохання, конфлікти батьків і дітей, пошуки шляху в житті та ін.) та їх осмислення у творі.

Дев'ятикласники звернуться до вивчення творів сучасної літератури як феномена світової культури й мистецтва: Шолом-Алейхем. «Гев'є-молочар» та його втілення в сучасному світовому мистецтві. Тема історичного зламу, який пройшов крізь долю людини і народу на межі XIX-XX ст. Образна система твору. Філософські проблеми. Народний гумор. Сучасні інтерпретації твору в театрі, кіно та інших видах

мистецтва; Рей Дуглас Бредбері. «451° за Фаренгейтом». Тривога за майбутнє суспільства в романі-антиутопії «451 за Фаренгейтом». Тема знецінення культури. Провідні мотиви твору – книги (читання), пожежі, тотального контролю, інакомислення та ін. Натовп і влада. Важке прозріння особистості в тоталітарному суспільстві; Гарпер Лі. «Убити пересмішника». Проблема входження молоді в дорослий світ, зіткнення із жорстокістю. Моральні ідеали у творі; Ерік Вольф Сігел. «Історія одного кохання». Розповідь про зворушливе і трагічне кохання студента, сина мільйонера, до дочки бідного італійського емігранта. Проблеми життя і смерті, любові й відданості у творі.

На вивчення творів сучасної літератури виділено достатню кількість годин для текстуального вивчення, при потребі можливе їх збільшення за рахунок годин для уроків позакласного читання і резервного часу. Розділ «Сучасна література» в кожному класі розрахований на живий діалог учителя й учнів, на постійне оновлення переліку творів із урахуванням тенденцій сучасної літератури й культури, розвитку зв'язків України з іншими країнами та орієнтацією на входження до світової спільноти.

Якщо інтерес до книги у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку формується поступово, переважно в родинному колі, має предметно-образну природу, то й відповідальність за те, чи любить дитина читати, лежить більшою мірою на батьках, ніж на вчителів, то вже з 5 класу пріоритети змінюються.

По-перше помітним є зниження інтересу до читання взагалі. Навчившись швидко й виразно читати книги в початковій школі, п'ятикласники вирішують «перепочити».

По-друге, у колі шкільних предметів з'являються нові – «Українська література», «Світова література», які вимагають не лише читання, а й інтерпретації прочитаного.

По-третє, коло зацікавлень підлітків значно розширюється й складно вибрати час, щоб читати «задля розваги».

У таких умовах завданням вчителя є не втратити контроль та керівництво читанням учнів, мотивувати вивчення кожного нового письменника, кожного нового його твору, продумувати систему роботи з літератури не лише в класі, але й в самостійній підготовці домашніх завдань.

Отже, залучення учнів до читання – важливе завдання літературної освіти учнів, яке визначає їх загальну освіченість і культуру.

Перспективами розгляду означеної проблеми є моделювання конкретних уроків вивчення сучасних дитячих творів з української та світової літератури, а також творів, які входять до класичного фонду мистецтва слова.

Література:

1. Наукові основи методики літератури: Навчально-методичний посібник / За ред. Волошиної Н.Й. – К.: Ленвіт, 2002. – 344с.
2. Світова література для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою та мовами навчання національних меншин. Програма / О.М. Ніколенко (керівник колективу), К.В. Таранік-Ткачук, С.П. Фоміна, О.В. Ревнивцева, Т.П. Сегеда, Н.В. Онищенко. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088/
3. Українська література для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою та мовами навчання національних меншин. Програма / Р. В. Мовчан, К. В. Таранік-Ткачук, М. П. Бондар, О. М. Івасюк, С.А. Кочерга, Л. І. Кавун, О. І. Неживий, Н. В. Михайлова. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088/